

Світлана Бойко

кандидат філософських наук, завідувач сектору
авторського педагогічного новаторства відділу інноваційної діяльності та
дослідно-експериментальної роботи
Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти»,
старший науковий співробітник
відділу освітніх технологій та популяризації українознавства
Науково-дослідного інституту українознавства, м. Київ

ORCID: 0000-0002-4999-4603
Email: boyko-svitlana@ukr.net

УКРАЇНЬСЬКА МОЛОДЬ І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Анотація. Стаття присвячена окресленню та дослідженню низки важливих питань сьогодення, пов'язаних із вивченням ролі української молоді у розвитку громадянського суспільства в умовах неоголошеної російсько-української війни та світової кризи, пов'язаної з пандемією Covid-19, а також впливу фактора цивілізаційного прикордоння на ментальність і поведінкові реакції мешканців пограничних країн.

Звертається увага на те, що водночас різноспрямовані впливи (геополітичні, культурні, релігійні та інші) роблять пограниччя зоною притягання та відштовхування, а також простором для масштабних маніпуляцій. Розбудова громадянського суспільства в зоні пограниччя має власну специфіку, яка недостатньо розроблена в наукових дослідженнях.

Значна увага приділяється зростанню значення громадянського суспільства в різноманітних сферах, починаючи від просування реформ на державному рівні й до надання волонтерської допомоги Збройним Силам України під час проведення «Операції об'єднаних сил», внутрішньо переміщеним особам та іншим категоріям населення.

Успішне вирішення проблеми розбудови українського громадянського суспільства потребує ґрунтовного осмислення участі молоді у вирішенні різних проблем, що існують нині в Україні. І тому важливо, щоб у даний час молоді громадяни були готові до активної взаємодії з державою та громадськими організаціями.

У дослідженні звертається увага на те, що одним із популярних шляхів перетворення молодих людей на активних громадян України є заохочення їх до участі в процесі розбудови громадянського суспільства на всіх щаблях освітнього процесу в закладах освіти нашої держави, українських суботніх і недільних закладах освіти за кордоном, в роботі Ради молодих учених Науково-дослідного інституту українознавства і в діяльності різних громадських організацій. Все це зумовило необхідність пошуку принципово нових підходів до проблеми підготовки молоді до активного життя в українському суспільстві. Автором статті висвітлено досвід роботи вчених Науково-дослідного інституту українознавства щодо ефективних форм і методів підвищення рівня громадянської активності молоді крізь призму наукової, культурно-освітньої та просвітницької діяльності.

Ключові слова: українська молодь, громадянське суспільство, виклики, загрози, кордони, пограниччя.

Svitlana Boiko

PhD in Philosophy, Head of Sector of the Original Pedagogic Novelty,
Department of the Innovative Activity and Experimental Research Work,
State Scientific Institution "Institute of Education Content Modernization";
senior research fellow of the Department
of Educational Technologies and Popularization of Ukrainian Studies,
Research Institute of Ukrainian Studies, Kyiv

UKRAINIAN YOUTH AND CIVIL SOCIETY UNDER CONDITIONS OF MODERN CHALLENGES

Abstract. The article is devoted to the outline and research of several topical critical questions related to the study of the role of the Ukrainian youth in the development of civil society in terms of the undeclared Russian-Ukrainian war and global crisis caused by the Covid-19 pandemic, as well as the influence of the civilization borderland factor on the mentality and behavior of borderland residents.

The article focuses on the fact that the concurrently multidirectional influences, such as geopolitical, cultural, religious and others, make the borderland a zone of attraction and rejection, as well as the space for large-scale manipulations. The formation of civil society in the borderland area has its own specifics, yet scantily explored in the academic research.

Special attention is paid to the increase of the civil society's significance in various spheres from the promotion of reforms at the state level to the voluntary assistance provided to the Armed Forces of Ukraine during the "Joint Forces Operation", internally displaced persons, and other segments of the population.

To successfully solve the problem of building the Ukrainian civil society, it is necessary to fundamentally comprehend the youth's participation in the solution of various problems of modern Ukraine. Thus, it is important that young citizens be ready for active cooperation with the state and public organizations.

The research emphasizes one of the popular ways to transform young people into active citizens of Ukraine, which consists in their encouragement to participate in the process of building civil society at all levels of the educational process in the educational establishments of our state, Ukrainian weekend schools abroad; involvement in the work of the Young Scholars' Council and various public organizations. This all caused the need to search for fundamentally new approaches to preparing youth for an active life in the Ukrainian society. The author of the article has elucidated the work experience of the scholars of the Research Institute of Ukrainian Studies regarding the effective forms and methods of increasing young people's activity through the prism of academic, cultural, and educational work.

Keywords: *Ukrainian youth, civil society, challenges, threats, borders, borderland.*

Постановка проблеми. Значне зростання невизначеності та нестабільності у світі, дедалі більший вплив глобалізації, тимчасова окупація Російською Федерацією Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, військова агресія Російської Федерації в окремих районах Донецької і Луганської областей суттєво позначаються на розвитку громадянського суспільства в Україні. Молодь, як одна з активних дійових верств населення України, ще потребує уваги, захисту і певного досвіду, щоб долучитися до традицій і практики розбудови громадянського суспільства, переймаючи і засвоюючи міжнародний досвід формування глобального громадянського суспільства.

Аналіз наукових публікацій. Проблематика розбудови громадянського суспільства, а також перспектив його розвитку є чи не центральною проблемою міждисциплінарних наукових розвідок. Серед українських учених та науковців пострадянських країн ці питання досліджують В. Алексєєв, Е. Афонін, В. Бебик, Т. Бельська, Т. Бойко, В. Буряк, Р. Войтович, Т. Воропаєва, О. Газізова, І. Грабовська, С. Грабовський, А. Карась, С. Квітка, М. Обушний, В. Співак, О. Хоменко, Ю. Шайгородський, А. Шаповалова, М.Шепелєв та багато інших [1; 8; 9; 15; 20; 21].

На думку Е. Афоніна і Т. Бельської, глобальне громадянське суспільство – «це великий, взаємопов'язаний і багаторівневий соціальний простір, сповнений конфліктів і компромісів, що включає в себе величезну кількість середовищ, що взаємодіють, та видів існування: організацій і громад, коаліцій і громадських рухів, громадських та бізнес-ініціатив, які, незважаючи на значні географічні відстані, часові бар'єри та результати діяльності цих об'єднань, стають відчутними на регіональному рівні та в планетарному масштабі. Глобальне громадянське суспільство створює передумови для самореалізації індивідів і соціальних груп, окремих націй і держав, людства в цілому» [1, с. 10–11].

Основними ознаками глобального громадянського суспільства є: ціннісний пріоритет особистості, забезпечення її прав і свобод,

можливостей реалізації її інтересів і прагнень, політичного, ідеологічного, релігійного, етнічного та інших видів плюралізму; дотримання громадянських свобод і прав націй та народів, що є більш важливими, ніж глобальні (наддержавні і між державні) угоди та державно-національні закони; наявність приватної власності, вільної конкуренції, обміну діяльністю та її продуктами між учасниками ринку; саморегуляція відносин між людьми, їх асоціаціями і добровільними об'єднаннями на основі соціальних і психосоціальних норм як дієвих регуляторів суспільного життя; розмаїття соціальних, інтелектуальних, наукових, культурних та інших ініціатив; глобальність; трансперсональність; крос-культурність; віртуальна комунікабельність [3, с. 62].

Термін «глобальне громадянське суспільство» у науковій обіг ввів американський політолог Х. Булл понад 50 років тому [22]. Тлумачення цього терміна ще осмислюється науковцями. На думку Ю. Рєзніка, громадянське суспільство є «глобальним» не тільки тому, що воно виткає зі зв'язків, що перетинають національні кордони і проходять через «глобальний, позатериторіальний простір», а тому, що серед членів глобального громадянського суспільства набирає силу «глобальне мислення» [19, с. 66]. При цьому відбувається трансформація громадянського суспільства від малих спільнот («the community») та їх ролі у публічній сфері до великих спільнот («communitas»), що існують у глобальному масштабі [24].

В Україні, яка також утягнута в процес глобалізації, глобальне громадянське суспільство є одним із головних факторів формування свого національного громадянського суспільства.

Серед західних авторів проблеми функціонування громадянського суспільства висвітлені у роботах У. Бека, Х. Булла, В. Валерстайна, Е. Гіддена, М. Едвардса, Дж. Кіна, Дж. Розенау, Д. Хелда, Я. Шольте та багатьох інших.

Водночас серйозної уваги потребує з'ясування ролі молоді у розбудові громадянського суспільства, яка в нових умовах життєдіяльності людства стає дієвим актором міжнародного політичного процесу.

Метою статті є аналіз теоретичних і практичних підходів до вивчення формування у студентської та учнівської молоді почуття громадянськості шляхом активної участі у різноманітних проєктах, науково-практичних та соціокультурних заходах; узагальнення наукової діяльності Ради молодих учених Науково-дослідного інституту українознавства з проблеми пограниччя та іншування; розкриття особливостей висвітлення питань «свої – чужі» в конфліктних дискурсах українського соціуму (2014–2019 рр.) у рамках розбудови українського громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день тема розбудови громадянського суспільства є досить актуальною, адже вона стосується кожного громадянина і багато в чому пов'язана з політичною ситуацією в Україні та багатьох інших країнах. Від громадянської активності залежить ставлення людини до своєї країни, до оточуючих людей, до вибору майбутнього власної держави. Так само від рівня відданості й приналежності до певної країни залежить внесок конкретної особистості в науку, мистецтво, безпеку і ще безліч сфер соціального життя людини. Від суспільно-політичного вибору молодого покоління залежить майбутнє України.

У науковій літературі є чимало досліджень філософських, соціокультурних, економічних, політологічних, педагогічних, психологічних, етнокультурних та інших аспектів, які присвячені проблематиці, подібній до обраної нами теми статті, зокрема: взаємовідносини держави та суспільства (В. Алексєєв, Е. Афонін, Т. Бельська, Н. Липовська), умови європейського зростання молоді України як сили громадянського суспільства (Т. Костєва), формування у студентської молоді почуття громадянськості в молодіжних громадських організаціях (Ю. Івженко), ціннісні орієнтації молоді, їх роль у формуванні громадянського суспільства (Т. Акімова, Т. Білецька, С. Сургова), політичні погляди сучасної української молоді (О. Вальчук, С. Лапшин), розвиток системи моніторингу та прогнозування ринку працевлаштування молоді (А. Шмагун), теоретичні підходи до вивчення економічної поведінки української молоді (Н. Гавриленко) та інші.

Серед соціально-педагогічної літератури важливими є дослідження, які розкривають організацію та створення певних умов формування громадянської активності молоді (О. Іщук, Г. Лещук, Н. Малиновська, Л. Полторак, Л. Потапюк, М. Соляник, О. Ступак, Р. Чубук), проблеми формування почуття громадянськості у молоді з інвалідністю (Д. В. Сай), громадянське і національно-патріотичне виховання дітей і молоді (І. Бєх, М. Боришевський, О. Вишневський, Т. Воропаєва, Т. Дем'янюк, П. Ігнатенко, В. Кириченко, Н. Косарева, Н. Крицька, Ж. Петрочко, Ю. Руденко, К. Чорна), висвітлення креативного менеджменту як ефективного інструменту розвитку громадянського суспільства (Г. Коваль, Є. Колеснікова), стимулювання діяльності молодих

учених в Україні (О. Ващук, В. Кирилук, А. Сімахова) та інші.

Вагомими є праці сучасних магістрантів та аспірантів, яких цікавлять такі питання, як: ціннісно-сміслові детермінанти волонтерської діяльності сучасної молоді (О. Бєлишев, В. Нікулїна), політико-соціальний портрет сучасного студента України (А. Алмашїй), соціальні виплати та компенсації як підтримка громадянської активності молоді (О. Білас), формування інформаційної культури молоді як засобу протидії деструктивним інформаційним атакам (А. Івончик) та інші.

Серед досліджень зарубіжних учених виокремлюється значний доробок роботи польських науковців: С. Лізаковської (про партнерство громадянського суспільства і влади в країнах Європейського союзу), П. Лізаковскі (про аналіз сучасних загроз у вихованні дітей та молоді, Т. Зарицького (про новий дискурс пограниччя та його неоднозначність у розбудові громадянського суспільства), Д. Задразілової (Великобританія) та Й. Адама (Німеччина) (про «інші» простори в пострадянських містах та їх вплив на ментальність і поведінкові реакції мешканців пограниччя).

На основі аналізу наукової літератури ми робимо висновок, що основними напрямками громадянського виховання молоді є духовно-моральний, історико-краєзнавчий, цивільно-патріотичний, політичний, економічний, управлінський, соціально-культурний, військово-патріотичний, героїко-патріотичний і спортивно-патріотичний [2]. Деякі науковці зазначають, що за роки незалежності України, з одного боку, спостерігається зростаючий інтерес громадян, перш за все молоді, до проблеми розбудови громадянського суспільства, з іншого, – спостерігається похвалення в молодіжному середовищі екстремістських і націоналістичних настроїв.

Політична та громадська участь студентської молоді набуває нової актуальності у зв'язку з формуванням їх національної свідомості в умовах соціальних, політичних та економічних перетворень, усвідомлення власного вибору [7]. О. Просїна зауважує, що «у ХХ – початку ХХІ ст. стаються численні конфлікти на «кордонному ґрунті». Такі процеси зумовили навіть потребу в утвердженні в історіографії наукового напрямку, який досліджує впливи фактору прикордоння на ментальність і поведінкові реакції мешканців пограниччя» [18]. Тим більше, що у світі вже дуже давно розвивається наука лімологія (англ. мовою – Border (Boundary) Studies), яка має багато галузей – історична, географічна, політична, соціокультурна, економічна, лінгвістична, психологічна лімологія.

Участь молоді у суспільному житті – це надання можливості молодим людям впливати на питання, які стосуються їхнього життя, через участь у прийнятті рішень або через особисту діяльність [14; 16]. Переглянута Європейська Хартія участі молодих людей у місцевому та регіональному житті дає наступне визначення: «Участь та активне

громадянство означають мати право, засоби, простір, можливості і, якщо необхідно, підтримку в участі та впливі на прийняття рішень, а також означає участь в різних заходах та процесах з метою побудови кращого суспільства» [12]. Активна участь означає вплив та відповідальність за рішення, дії, що впливають на життя молодих людей або просто є важливими для них [17, с. 8].

Науково-дослідний інститут українознавства проводить для підлітків, студентської молоді, молодих учених, освітян-практиків та науковців чимало різноманітних заходів (науково-практичних семінарів, круглих столів, наукових конференцій, наукових читань, конкурсів тощо). Зокрема, для підлітків – Міжнародний конкурс з українознавства для учнів 8–11 класів закладів загальної середньої освіти, літературні вечори [10], просвітницькі заходи [13]; для студентів та молодих учених – міжнародні конкурси з українознавства для студентів та молодих учених [4], Всеукраїнський конкурс есе, який проводиться спільно з Недержавним аналітичним центром «Українські студії стратегічних досліджень» у рамках реалізації Бандерівських читань, для педагогів – Міжнародний конкурс для вчителів закладів загальної середньої освіти України та освітніх установ української діаспори «Українознавчі пріоритети навчально-виховного процесу», готує наукову [5; 6] і навчально-методичну продукцію.

Окремим напрямом розвитку громадянської активності молоді є діяльність Ради молодих учених Науково-дослідного інституту українознавства, яка прагне розвивати не лише науку, а й вдосконалювати різні сфери суспільного життя, брати участь у соціальних заходах і формуванні громадянського суспільства. Так, за 2017–2019 роки Рада молодих учених Науково-дослідного інституту українознавства спільно з відділом соціокультурної антропології досліджувала проблеми пограниччя та іншування, розкривала особливості нових змін та проблем, з якими стикається українське суспільство з часів Революції гідності та триваючої російсько-української війни на Донбасі, висвітлювала питання «свої – чужі» в конфліктних дискурсах українського соціуму (2014–2019 рр.), з'ясовувала тонкощі конструювання нових ідентичностей, переглядаючи «радянські тягарі» від Центральної Азії до Східної Європи [23].

Радою молодих учених за вказаний період проведено три міжнародні міждисциплінарні семінари-практикуми для молодих учених, присвячені питанням іншування в пострадянському місті, пограничним студіям і урбаністичній антропології, зокрема: «Imaginary Borderlands: Interpretations of Cultures and Strategies of Coexistence» («Уявне пограниччя: інтерпретації культур та стратегії співжиття») (2017), «Imaginary Borderlands: 'Othering' and 'Domestic Others' on Post-Soviet Frontiers» («Уявне пограниччя: «іншування» та «свої – чужі» на пострадянських фронтах») (2018) [11], «Understanding the City: Anthropology of Post-Socialist Transformations» («Зрозуміти місто:

антропологія постсоціалістичних трансформацій») (2019).

Серед фундаментальних наукових тем, які виконувались і виконуються вченими Науково-дослідного інституту українознавства в рамках означеної теми дослідження, важливими є декілька, серед яких – «Гуманітарні аспекти воєнно-політичної кризи в Криму» (2016–2018 рр.), головна мета якої полягає у здійсненні системного аналізу гуманітарних аспектів воєнно-політичної кризи в Криму та Донецькому краї, яка була використана Росією як прелюдія для російсько-української війни.

Вагому роль у формуванні громадянських почуттів відіграє поінформованість молоді, вплив українознавчої інформації на формування світогляду сучасної української молоді в руслі усвідомлення ідей національної гідності, формування нового рівня мислення молодого покоління [4; 5; 6].

Результати конкурсів з українознавства, які проводив Науково-дослідний інститут українознавства, показали, що для багатьох молодих людей основним джерелом інформації є Інтернет, телебачення та відеофільми. З книг, газет, журналів інформацію про розбудову громадянського суспільства отримує лише незначна частина молоді. Економічна поведінка молоді виявляє тенденції до віртуалізації, значно зросло споживання інформації переважно розважального, часто платного контенту. Але разом з тим виникли нові ризики, пов'язані з порушенням в молодіжному середовищі етичних норм, виникненням адиктивної поведінки і маніпулюванням свідомістю, особливо на лінії уявних кордонів.

Вагому роль у розбудові громадянського суспільства відіграє сім'я, заклади освіти, громадські організації, соціальні центри, благодійні фонди, участь молоді у волонтерському русі, в українських та міжнародних грантах і проєктах.

Таким чином, можна зробити висновок, що серед факторів, які забезпечують стимулювання процесу формування громадянських якостей і переконань, важливе місце має належати науково-дослідній, соціально-культурній, волонтерській та освітній діяльності, які вимагають від молодого покоління, в першу чергу, переосмислення моральних цінностей, історичних фактів, небайдужого ставлення до всього, що його оточує та бажання бути суб'єктно-включеним у розвиток свого життя й життя країни в цілому.

Висновки і пропозиції. У період доби незалежності України можна прослідкувати як зріст, так і спад громадянської активності молодого покоління, а також відзначити, що в тяжкі періоди молодь долучається до об'єднань людей з активною громадянською позицією, демонструючи віру в себе і свою країну. Проте очевидним є і те, що, безмежно люблячи Україну, розмовляючи державною мовою, молодь може й змінити постійне місце проживання, якщо держава не спроможна забезпечити гідне життя своїм громадянам.

Важливо також враховувати наявність різних точок зору молоді, яка задіяна в роботі Рад молодих учених, що функціонують при науково-дослідних інститутах, наукових установах та інших освітніх закладах. Їхнє основне завдання примножувати досягнення нації та не забувати про те, хто такі українці, яким чином нам дісталася незалежність і завдяки кому ми маємо змогу жити у вільній європейській державі.

Від рівня відданості своїй країні та громадянської ідентичності залежить внесок конкретної особистості у суспільне життя. Саме молодь, як активний рушій громадянського суспільства, найчастіше ініціює соціальні, економічні, політичні й духовні зрушення, адекватні викликам часу.

Отже, вивчення, аналіз і осмислення ролі молоді у розбудові громадянського суспільства в умовах сучасних викликів і загроз, пом'якшення негативних аспектів глобалізованого світу і впливу фактора цивілізаційного прикордоння на ментальність і поведінкові реакції українських громадян є передумовою успішного функціонування громадянського суспільства в Україні. Подальший авторський науковий пошук буде зосереджений на обґрунтуванні гіпотези щодо геополітичного впливу громадянського суспільства на політику національних держав.

1. Афонін Е. А., Бельська Т. В. Глобальне громадянське суспільство як феномен сучасного глобального світу. *Social and humanities policy. Bulletin NAPA*, 2013. № 4. С. 9–16.

2. Барабаш В. Громадянське виховання молоді в контексті українського виховання. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки, 2014. Випуск 131. С. 43–47.

3. Бельська Т. В. Глобальне громадянське суспільство. *Політологія: сучасні терміни і поняття* : корот. навч. слов.-довід. для студ. ВНЗ I–IV рівнів акредитації. 3-тє вид., випр. і допов. / за наук. ред. д-ра соц. наук, проф. В. М. Пічі і д-ра політ. наук, доц. Н. М. Хоми. Львів: Новий Світ-2000, 2014. С. 62.

4. Бойко С. Формування нового рівня мислення молодого покоління через проведення міжнародних конкурсів з українознавства для студентів та молодих учених. *Особистість, суспільство, держава: розуміння свободи і відповідальності*. Київ: ВНЗ «Національна академія управління», 2012. С. 157–159.

5. Бойко С. Радянський та пострадянський світогляди: подолання конфліктних ситуацій в освітньому просторі незалежної України. *Українознавство*. Київ, 2018. Випуск 4 (69). С. 108–121.

6. Бойко Т. І. Трансформації освітньо-виховних процесів в Донецькому краї: протистояння реальностей. *Українознавчий альманах*, 2017. Вип. 22. С. 16–22.

7. Верменич Я. Донбас як порубіжний регіон: територіальний вибір. Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. 69 с. (Серія «Студії з регіональної історії. Степова Україна»).

8. Воропаєва Т. Ідея громадянського суспільства: історія і сучасність. *Научний взгляд в*

будущее. Вип. 7. Том 2. Одеса: КУПРИЄНКО СВ, 2017. С. 72–78.

9. Воропаєва Т. С. Формування громадянсько-політичної ідентичності громадян України (1991–2018). *Научний взгляд в будущее*. Випуск 9. Том 3. Одеса: КУПРИЄНКО СВ, 2018. С. 69–75.

10. *Вшанування пам'яті Героїв Небесної Сотні*. URL: <http://ndiu.org.ua/index.php/component/content/article/102-2009-08-31-13-55-49/2587-2020-02-27-16-47-49>.

11. *Другий міжнародний міждисциплінарний воркшоп Imaginary Borderlands: 'Othering' and 'Domestic Others' on Post-Soviet Frontiers*. URL: <http://ndiu.org.ua/index.php/component/content/article/102-2009-08-31-13-55-49/2496imaginary-borderlands-othering-and-domestic-others-on-post-soviet-frontiers>

12. *Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті*. URL: <https://rm.coe.int/168071b58f>.

13. *З українознавством – до «Джури»*. URL: <http://ndiu.org.ua/index.php/component/content/article/102-2009-08-31-13-55-49/2500>

14. Ївченко Ю. В. Формування громадянськості у студентської молоді як теоретична проблема. *Нові технології навчання*: наук. збір. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2015. Випуск 87. С. 102–105.

15. Карась А. *Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях*: Монографія. Київ; Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. 520 с.

16. *Молодь України – 2018. Результати репрезентативного соціологічного дослідження*. Київ: ДП Редакція інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник Президента України», 2018. 72 с. URL: http://www.dsmsu.gov.ua/media/2019/01/08/9/Doslidjennya_brosyura.pdf.

17. Пеша І. Участь молоді у прийнятті рішень. *Молодіжна політика та молодіжна робота*: матеріали III міжрегіональної наук.-практ. конф., 14 грудня 2018 р., м. Дніпро / за заг. ред. Є. І. Бородіна. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2019. 57 с.

18. Просіна О. Виховання «почуттям кордону»: новий аспект у патріотичному вихованні. *Методист*, 2019. № 10 (94). С. 4–11.

19. Резник Ю. М. Постгражданская общественность: понятие и перспективы становления. *Гуманитарный вектор*, 2012. № 3 (31). С. 63–71.

20. Шайгородський Ю. Громадянське суспільство в Україні: чинники й особливості формування. *Сучасна українська політика*. Київ: Центр соціальних комунікацій, 2013. Вип. 28. С. 323–334.

21. Шепелєв М. Глобальне громадянське суспільство як концепт і соціальна реальність. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*, 2013. Вип. 3. С. 25–38.

22. Bull H. International Theory: The Case of a Classical Approach. *World Politics*. 1966. No. 3 (18). P. 361–377.

23. Buyskykh J. In Pursuit of Healing and Memories: Cross-Border Ukrainian Pilgrimage to Polish Shrine. *Journal of Global Catholicism*, 2019, Vol. 3, Issue 1, Article 4, pp. 64–98.

24. Matei S. A. Virtual Sociability: From Community to Communitas / B. C. Britt (Editors). *Indianapolis*. Indiana: Inter Academic Press, 2011. 152 p.

References

1. Afonin E.A., Biel's'ka T.V. (2013). Hlobal'ne hromadyans'ke suspil'stvo yak fenomen suchasnoho hlobal'noho svitu [Global Civil Society as a Phenomenon of the Modern Global World]. *Social and Humanities Policy. Bulletin NAPA*. No. 4. Pp. 9–16. (in Ukrainian).

2. Barabash V. (2014). Barabash V. Hromadyans'ke vykhovannya molodi v konteksti ukrayins'koho vykhovannya [Civic Education of Youth in the Context of Ukrainian Education]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedagogichni nauky* [Scientific Notes. Pedagogy Series]. Issue 131. Pp. 43–47. (in Ukrainian).

3. Biel's'ka T.V. (2014). Hlobal'ne hromadyans'ke suspil'stvo [Global Civil Society]. *Politolohiya: suchasni termini i ponyattya : korot. navch. slov.-dovid. dlya stud. VNZ I–IV rivniv akredytatsiyi*. 3-tye vyd., vypr. i dopov. / za nauk. red. d-ra sots. nauk, prof. V.M. Pichi i d-ra polit. nauk, dots. N.M. Khomy [Political Science: Modern Terms and Concepts: A Short Glossary for University Students of the 1st–4th Levels of Accreditation. 3rd ed., rev. and enl. / eds. V.M. Picha and N.M. Khoma]. Lviv: Novyi Svit-2000. P. 62. (in Ukrainian).

4. Boiko S. (2012). Formuvannya novoho rivnya myslennya molodoho pokolinnya cherez provedennya mizhnarodnykh konkursiv z ukrayinoznavstva dlya studentiv ta molodykh uchenykh [Forming a New Level of Thinking of the Young Generation through International Contests in Ukrainian Studies for Students and Young Scholars] *Osobystist, suspilstvo, derzhava: rozuminnia svobody i vidpovidalnosti* [Personality, Society, State: Understanding of Freedom and Responsibility]. Kyiv: "National Academy of Management" University. Pp. 157–159. (in Ukrainian).

5. Boiko S. (2018). Radyans'kyy ta postradyans'kyy svitohlyady: podolannya konfliktnykh sytuatsiy v osvith'omu prostori nezaleznoyi Ukrayiny [Soviet and Post-Soviet Worldviews: Overcoming Conflict Situations in the Educational Space of Independent Ukraine]. *Ukrainoznavstvo* [Ukrainian Studies]. Issue 4 (69). Kyiv. Pp. 108–121. (in Ukrainian).

6. Boiko T. (2017). Transformatsiyi osvith'o-vykhovnykh protsesiv v Donets'komu krayi: protystoyannya real'nostey [Transformations of Educational Processes in Donetsk Region: Confrontation of Realities]. *Ukrainoznavchyi almanakh* [Ukrainian Studies Almanac]. Issue 22. Pp. 16–22. (in Ukrainian).

7. Vermenych Ya. (2015). *Donbas yak porubizhnyy rehion: terytorial'nyy vybir* [Donbass as a Border Region: A Territorial Choice]. Kyiv: Institute of History of Ukraine; National Academy of Sciences of Ukraine. 69 p. ("Studies in Regional History. Steppe Ukraine" Series). (in Ukrainian).

8. Voropayeva T. (2017). Ideya hromadyans'koho suspil'stva: istoriya i suchasnist' [The Idea of a Civil Society: History and Modernity]. *Nauchnyy vzglyad v budushcheye* [A Scientific Look into the Future]. Issue 7. Vol. 2. Odessa: KUPRIENKO SV. Pp. 72–78. (in Ukrainian).

9. Voropayeva T. (2018). Formuvannya hromadyans'ko-politychnoyi identychnosti hromadyan Ukrayiny (1991–2018). [Formation of the Civic and Political Identity of Citizens of Ukraine (1991–2018)]. *Nauchnyy vzglyad v budushcheye* [A Scientific Look into the Future]. Issue 9. Vol. 3. Odessa: KUPRIENKO SV. Pp. 69–75. (in Ukrainian).

10. *Vshanuvannya pam'yati Heroyiv Nebesnoyi Sotni* [Honoring the Memory of the Heavenly Hundred Heroes]. (2020). [online]. URL: <http://ndiu.org.ua/component/content/article/102-2009-08-31-13-55-49/2587-2020-02-27-16-47-49>. (in Ukrainian).

11. *Druhyy mizhnarodnyy mizhdystsyplinarnyy vorkshop «Imaginary Borderlands: 'Othering' and 'Domestic Others' on Post-Soviet Frontiers»* [Second International Interdisciplinary Workshop "Imaginary Borderlands: 'Othering' and 'Domestic Others' on Post-Soviet Frontiers"]. (2018). [online]. URL: <http://ndiu.org.ua/index.php/component/content/article/102-2009-08-31-13-55-49/2496imaginary-borderlands-othering-and-domestic-others-on-post-soviet-frontiers> (in Ukrainian).

12. *Yevropeys'ka khartiya pro uchast' molodi v mistsevomu ta rehional'nomu zhytti* [European Charter on the Participation of Youth in Local and Regional Life]. (2015). [online]. URL: <https://rm.coe.int/168071b58f>. (in Ukrainian).

13. *Z ukrayinoznavstvom – do «Dzhury»* [With Ukrainian Studies to "Dzhura"]. (2018). [online]. URL: <http://ndiu.org.ua/index.php/component/content/article/102-2009-08-31-13-55-49/2500> (in Ukrainian).

14. Yivzhenko Yu.V. (2015). Formuvannya hromadyans'kosti u students'koyi molodi yak teoretychna problema [Formation of Citizenship among Students as a Theoretical Problem]. *Novi tekhnolohiyi navchannia: naukovyy zbirnyk* [New Learning Technologies: Scientific Collection]. Issue 87. Kyiv: MESU Institute of Innovative Technologies and Content of Education. Pp. 102–105. (in Ukrainian).

15. Karas' A. (2003). *Filosofiya hromadyans'koho suspil'stva v klasychnykh teoriyakh i neklasychnykh interpretatsiyakh: Monohrafiya* [Philosophy of Civil Society in Classical Theories and Non-Classical Interpretations: A Monograph]. Kyiv; Lviv: Ivan Franko National University of Lviv Publishing Center. 520 p. (in Ukrainian).

16. Molod' Ukrayiny – 2018. Rezul'taty reprezentatyvnoho sotsiolohichnoho doslidzhennya [Youth of Ukraine 2018. Results of a Representative Sociological Study]. (2018). [online]. Kyiv: State Enterprise Editorial Board of the Information Bulletin "Official Gazette of the President of Ukraine". 72 p. URL: http://www.dsmsu.gov.ua/media/2019/01/08/9/Doslidjen_nya_broshyra.pdf. (in Ukrainian).

17. Piesha I. (2019). Uchast' molodi u pryynyatti rishen' [Participation of Young People in Decision-Making]. *Molodizhna polityka ta molodizhna robota: materialy III mizhrehionalnoi nauk.-prakt. konf., 14 hrudnia 2018 r., m. Dnipro* [Youth Policy and Youth Work: Proceedings of the 3rd Interregional Scientific and Practical Conference. December 14, 2018, Dnipro] / ed. Ye.I. Borodin. Dnipro: National Academy of State Administration, Dnipro Regional Institute of State Administration. 57 p. (in Ukrainian).
18. Prosina O. (2019). Vykhovannya «pochuttyam kordonu»: novyy aspekt u patriotychnomu vykhovanni [Education by the "Sense of Border": A New Aspect in Patriotic Education]. *Metodyst* [Methodist]. No. 10 (94). Pp. 4–11. (in Ukrainian).
19. Reznik Yu.M. (2012). Postgrazhdanskaya obshchestvennost': ponyatiye i perspektivy stanovleniya [Post-Civil Society: Concept and Prospects of Its Formation]. *Gumanitarnyi vektor* [Humanitarian Vector]. No. 3 (31). Pp. 63–71. (in Russian).
20. Shaihorods'kyi Yu. (2013). Hromadyans'ke suspil'stvo v Ukraini: chynnyky y osoblyvosti formuvannya [Civil Society in Ukraine: Factors and Features of Its Formation]. *Suchasna ukrains'ka polityka* [Modern Ukrainian Politics]. Issue 28. Kyiv: Center for Social Communications. Pp. 323–334. (in Ukrainian).
21. Shepeliev M. (2013). Hlobal'ne hromadyans'ke suspil'stvo yak kontsept i sotsial'na real'nist' [Global Civil Society as a Concept and Social Reality]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya: Mizhnarodni vidnosyny* [Bulletin of Lviv University. Series: International Relations]. Issue 3. Pp. 25–38. (in Ukrainian).
22. Bull H. (1966). International Theory: The Case of a Classical Approach. *World Politics*. No. 3 (18). Pp. 361–377. (in English).
23. Buyskykh J. (2019). In Pursuit of Healing and Memories: Cross-Border Ukrainian Pilgrimage to Polish Shrine. *Journal of Global Catholicism*. Vol. 3. Issue 1. Article 4. Pp. 64–98. (in English).
24. Matei S.A. (2011). Virtual Sociability: From Community to Communitas. *Indianapolis / B.C. Britt* (Ed). Indiana: Inter Academic Press. 152 p. (in English).

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2020.27.4>
УДК 13+122

Юлія Бродецька

доктор філософських наук, доцент кафедри філософії
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, м. Дніпро

ORCID: 0000-0001-9186-0767
Email: yuliaybrod@gmail.com

БУТТЯ ЛЮДИНИ: МЕТАФІЗИЧНІ ЗАСАДИ ЛЮДСЬКОЇ ЕСЕНЦІЇ

Анотація. Аналіз статті зосереджено на розгляді есенціальності людської природи, тобто тих основ індивідуального розвитку, що безпосередньо впливають на формування буття людини й соціуму. У якості останніх, мова йде про духовну природу особистості та ті етичні універсалії, що впливають на неї – духовні знання. Саме душею людина як мікрокосм зосереджує у собі усі елементи й проявляє усі властивості «великого світу». І саме інтеріоризація духовного знання в досвід людини формує чесноти – діяльність, що творить благо в світ. Зокрема, підкреслюється, що гармонія душі та тіла, впорядкованість їх зв'язку, що формується під впливом «цільного знання», й відтворює монолітність, цілісність людської особистості, забезпечує її душевне та фізичне здоров'я. І навпаки, порушення зазначеного балансу веде безпосередньо до втрати життєдайного зв'язку між вітальною духовною та фізіологічною засадами людської природи, спричинює руйнування, розщеплення особистості, її духовну та фізичну деградацію.

У зв'язку з цим, виявлено, що можливістю гармонійного розвитку людини є зцілення, тобто «відтворення монолітності духовно-фізіологічної природи», яка досягається лише за відповідності особистості умовам цілісності вищого, трансцендентного порядку – духовним законам, що забезпечують засади й потенціал розвитку людського спів-буття. Отже, дослідження значення й впливу духовного знання на життя людини, дає можливість зазначити, що жодне матеріалістичне знання, спрямоване на розвиток технологічного, економічного прогресу, не здатне вирішити її екзистенційних проблем. Відновити той природний (у сенсі заданий) стан гармонії, здоров'я душі й тіла, здатні лише ті знання, що задовольняють есенціальні потреби особистості, прагнення душі, що несуть у собі цінності, розуміння самої суті людського життя.

Ключові слова: душа, духовні знання, спів-буття, етичні універсалії, добро, зло, пізнання.